

Szlakiem niektórych gdańskich herstorii – rozmowa z Anną Miler przed setną rocznicą uzyskania praw wyborczych kobiet w Polsce 28 listopada 2018 r.

Sylwia Dudkowska-Kafar | Uniwersytet Gdański

Słowa kluczowe:
herstoria,
feminizm,
emancypacja kobiet,
równość płci

Herstoria to dosłownie „jej opowieść”, neologizm stworzony na podstawie gry słów „his-story”. Tym samym to treści historyczne, w których nacisk jest położony na rolę kobiet. Gdańsk zawsze przyciągał niezwykle kobiety; która herstoria – opowiedana przez Panią podczas spacerów organizowanych przez Instytut Kultury Miejskiej „Stocznia Gdańska szlakiem kobiet” – jest Pani najbliższa?

Keywords:
herstory,
feminism,
emancipation
of women,
gender equality

Są dwie biografie, z którymi jestem szczególnie związana – Anny Walentynowicz i Aliny Pieńkowskiej – dwóch pokoleń działaczek. Życiorys Walentynowicz pozwala pokazać życiowe możliwości kobiet w różnych kontekstach społeczno-ekonomicznych – od okresu międzywojennego, poprzez dziesięciolecia PRL-u, aż po III RP. Jej losy pozwalają zadawać ciekawe pytania o sprawczość kobiet w okresie PRL-u. Z kolei Alina Pieńkowska – stoczniowa pielęgniarka, sygnatariuszka Porozumień Gdańskich, jedna z liderek Solidarności – od momentu, gdy została żoną Bogdana Borusewicza – musiała mierzyć się z tym, że przestała być postrzegana przez pryzmat swoich osiągnięć, a bardziej postrzegano ją jako żonę znanego męża. To, biorąc pod uwagę jej dokonania, było bardzo krzywdzące i ona sama na to zwracała uwagę.

Opowiada Pani o codzienności robotnic i inżynierek w stoczni. Jak ta codzienność wpłynęła na ich herstorię? Codzienność, której z nich – Pani zdaniem – wybiła się na ponadprzeciętność, a czyjej cofnęła się w stary świat stereotypów i stała się tak inna od męskiej?

Życie codzienne Stoczni to opowieść o „urządzaniu” w przestrzeni pracy – tworzeniu miejsca pracy, nawiązywaniu relacji

ze współpracownikami i współpracowniczkami, rytuałach i świętach. Każda z zatrudnionych tam osób ma swoją własną opowieść o codzienności, niezliczonej ilości drobnych czynności, które wykonywała każdego dnia, ludziach i przedmiotach, którymi się otaczała. Zbieranie i interpretacja tych historii jest antropologiczną pracą. Skupienie się na niej sprawia, że osoby, które nie uczestniczyły w wydarzeniach politycznych definiujących w powszechnej świadomości Stocznię (Grudzień '70, Sierpień 80), nie czują się wykluczone z tej wspólnoty pamięci. Szczególnie w początkowym okresie zbierania relacji mówionych słyszałam wyrażoną wprost obawę, że dana osoba nie będzie mogła przekazać wartościowych informacji, bo nie uczestniczyła w strajku lub nie знаła Lecha Wałęsy. Jednak kobiety rzadziej dotąd opowiadające o pracy w Stoczni częściej dzieliły się tymi wątpliwościami. Istotne było w związku z tym uważne słuchanie ich opowieści, pokazywanie zainteresowania – wiele z nich często po raz pierwszy dzieliło się tymi wspomnieniami. Co ciekawe, nie mamy zbyt wielu wywiadów z mężczyznami pracującymi w Stoczni, dlatego trudno jest porównywać sposoby opowiadania. Wstępnie można jednak zauważyć, że mężczyznom trudno wyjść poza opowieść o byciu profesjonalnym pracownikiem, niechętnie dzielą się wspomnieniami z codziennych spraw.

Cały projekt był ciężką pracą, w której centrum było zbieranie materiałów metodą historii mówionej. Co było w niej najistotniejsze?

Najistotniejsze, ale też chyba najtrudniejsze było dla nas uczenie się słuchania i podążanie za rozmówczyniami. Zgłębiałyśmy teksty metodologiczne dotyczące historii mówionej, które pozwalały nam budować własną metodologię. W procesie zbierania historii zdarzyły się sytuacje, które mogły u osób nagrywających rozmowy wywołać dyskomfort, np. żarty z sytuacji dyskryminacyjnych dotyczących przemocy seksualnej. Jednak rolą badaczki jest próba zrozumienia przyczyn takiej reakcji a nie ocena.

Kto najczęściej zgłasza chęć uczestnictwa w tych spacerach szlakiem kobiecych historii? Czym argumentują swoje zainteresowanie?

W spacerach uczestniczy bardzo różnorodne grono osób – od turystów i turystek, poprzez osoby mieszkające w Gdańsku, uczestników i uczestniczki projektów naukowych, społecznych, artystycznych, po dawne pracownice i pracowników zakładu. Ich motywacje są różne, najczęściej jednak jest to jedna z nielicznych możliwości zwiedzenia Stoczni. Osoby te łączy otwartość na kobietę i feministyczną perspektywę.

Czy obserwuje Pani wzrost zainteresowania tą tematyką?

Obserwujemy rosnące zainteresowanie spacerami wśród grup zorganizowanych. W związku z rosnącą liczbą analogicznych inicjatyw w różnych miejscach Polski, sytuacją polityczną, w której walka o prawa kobiet jest jednym z najważniejszych aspektów, rośnie świadomość związana z historią kobiet i zapotrzebowanie, żeby dowiadywać się więcej.

Czy wzorem np. książki *Krakowski Szlak Kobiet* planowane jest wydanie książki *Gdański Szlak Kobiet*?

Taka książka już powstała w ramach książki *Szlaki kobiet* wydanej przez Fundację Przestrzeń Kobiet. Obecnie opracowujemy (Stowarzyszenie Arteria we współpracy z grupą Metropolitanka) sto biogramów kobiet z Pomorza, które mają zostać opublikowane w Internecie i mają się stać przyczynkiem do publikacji książkowej. Projekt wpisuje się w obchody stulecia praw wyborczych kobiet w Polsce.

Jakie herstorie poznamy?

Bohaterkami biogramów będą kobiety, które żyły i działały na Pomorzu w ciągu ostatnich stu lat. Wśród nich są: Krystyna Chojnowska-Liskiewicz – pierwsza kobieta, która opłynęła samotnie kulę ziemską, Danuta Baduszkowa – twórczyni i dyrektorka Teatru Muzycznego w Gdańsku, czy Teodora Gulgowska – współzałożycielka skansenu we Wdzydzych i promotorka haftu kaszubskiego.

Pozostanmy jeszcze przy tym temacie. Jakiś czas temu dzięki Stowarzyszeniu Arteria i Instytutowi Kultury Miejskiej powstała aplikacja *Stocznia jest kobietą*. Dzięki niej indywidualnie można zwiedzać Stocznnię i poznawać herstorie kobiet tam pracujących i wpływających na losy tego miejsca. Czy powstanie aplikacja, dzięki której samemu będzie można zwiedzić w Gdańsku wszystkie miejsca związane ze znanymi gdańszczankami? Analogiczna aplikacja *Krakowski Szlak Kobiet* cieszy się bardzo dużym zainteresowaniem.

Nie mamy tego w planach, ale nie jest to wykluczone. Widzimy, że większą wartość dla osób odwiedzających Gdańsk mają spacer z przewodniczkami i przewodnikami, dlatego rozwijamy ten aspekt projektu. Praca nad aplikacją nauczyła nas, że nowe technologie i narzędzia są jednym z licznych sposobów popularyzowania herstorii, ale nie zawsze ilość pracy, którą trzeba w nie włożyć, jest adekwatna do rezultatu. Według raportu *Aplikacje mobilne w muzeach, moda czy potrzeba?* (Rosset de, Zielonka 2016: 236–244) aplikacje muzealne nie cieszą się w Polsce dużą popularnością użytkowników i użytkowniczek. Rynek dopiero się kształtuje.

Jakie były najbardziej znane w Gdańsku działaczki emancypacyjne? Czy działał, a jeśli tak, to gdzie, ruch emancypacyjny łączący ze sobą cele oświatowe, samopomocowe i emancypacyjne?

Nie jestem przekonana, że w stosunku do gdańskich działaczek możemy użyć określenia „emancypantki” w znaczeniu, w jakim jest ono używane wobec działaczek z Krakowa czy Lwowa przełomu XIX i XX wieku. Gdańsk był miastem w Prowincji Prusy Zachodnie. Żyły tu w większości Niemki, więc lokalną działalność na rzecz praw kobiet z tego okresu należałoby rozpatrywać przede wszystkim w kontekście historii pruskiego i niemieckiego ruchu kobiecego i stosowanego wobec niego słownictwa – nie znam ich jednak zbyt dobrze. Krok po kroku docieramy do nazwisk działaczek z tego czasu, jest to żmudny proces, utrudniany m.in. przez fakt, że większość materiałów

jest w języku niemieckim lub nie znajdują się one w gdańskich archiwach i bibliotekach. Dotarliśmy do biogramów działaczek zaangażowanych w organizacje niemieckie i międzynarodowe związane z walką o prawa kobiet: Anne Kalähne, Käthe Schirmacher i Marie Baum czy do biogramu pedagóżki Marie Landmann, która założyła w Gdańsku w 1886 r. katolicką Marienschule, średnią szkołę dla dziewcząt, z internatem i studium nauczycielskim dla jej absolwentek. Aktywnie działała również na rzecz rozwoju szkolnictwa średniego dla dziewcząt.

Cały czas szukamy nazwisk polskich działaczek kobiecych z tego okresu. Wiele ciekawych postaci pojawia się w dwudziestoleciu międzywojennym wśród gdańskiej Polonii, a wśród nich Apolonia Ogryczak – współorganizatorka powstania Towarzystwa Sług Polskich św. Zyty, zrzeszającego polskie dziewczęta pracujące w Gdańsku jako służące. Jest też Bogumiła Wika-Czarnowska, wiceprzewodnicząca Towarzystwa Polek we Wrzeszczu, przewodnicząca wydziału ochronkowego w Radzie Pracy Kobiet Związku Polaków.

Określenie „emancypacja” często używane jest także w odniesieniu do okresu po II wojnie światowej, kiedy to kobiety masowo wkroczyły do pracy w fabrykach i na uczelnie wyższe. W Gdańsku awanse życiowo-zawodowe w tym czasie związane były m.in. z możliwością podjęcia pracy w Stoczni Gdańskiej i akcjami informacyjno-propagandowymi zachęcającymi kobiety do zatrudnienia w tym zakładzie. „Dziennik Bałtycki” na pierwszych stronach prezentował zdjęcia spawaczek trójmiejskich stoczni. Ówczesna polityka państwowa, zapełniająca braki kadrowe kobietami, umożliwiła im zdobycie zawodu i stałego zarobku. Później – kiedy zmieniły się centralne priorytety i kobiety miały wrócić „na swoje miejsce”, czyli do domów – niechętnie z nich rezygnowały.

Czy w takim razie wiadomo coś o pierwszych studentkach w Gdańsku?

Kobiety były ważnymi twórczyniami uczelni wyższych w Trójmieście po 1945 r. – Józefa Wnukowa, Hanna Żuławska i Krystyna Łada-Studnicka współzakładały Wyższą Szkołę Sztuk Plastycznych, późniejszą Akademię Sztuk Pięknych. Romana Miller współtworzyła środowiska gdańskiej pedagogiki. Znamy nazwiska dwóch pierwszych polskich studentek wyższej szkoły technicznej, późniejszej Politechniki Gdańskiej z okresu międzywojennego. Gabriela Poznańska i Małgorzata Wrocławska studiowały na Wydziale Chemicznym. Kobieta zdobyła pierwszą profesurę na tej uczelni w 1972 r. Była nią Wanda Szczepuła.

Co samym kobietom daje poznawanie historii innych kobiet? Poza inspiracją i poczuciem przynależności?

Wiedzę! W programach szkolnych nie ma historii ruchów kobiecych, nie uczymy się o tym, że kobiety stoczyły wieloletnią walkę o uznanie ich praw, a nawet jeżeli, to jest to marginalny temat. Wydaje się, że są one oczywiste i odwieczne. A przecież mowa o ponad połowie społeczeństwa, która przez wieki nie miała równych praw. Nie da się ukryć, że przeciętna wiedza na ten temat jest bardzo mała. Znana jest Maria

Skłodowska-Curie, ale niewiele osób zna przyczyny jej emigracji. Przypomnijmy ją sobie: kobiety nie miały pod koniec XIX wieku prawa do nauki na wyższej uczelni na terenie żadnego z zaborów, dlatego przyszła noblistka zdecydowała się na studia w Paryżu, gdzie kobiety obecne były od pewnego czasu.

Polskie badaczki i działaczki feministyczne zwracają uwagę, że właściwie każde kolejne pokolenie odkrywa na nowo historię kobiet i ruchu kobiecego w Polsce i nie zna osiągnięć swoich poprzedniczek. Tymczasem mogłoby budować na tym, co już zostało zrobione. Ta wiedza może mieć też wpływ na postawy i życiowe wybory. Pozwala bowiem dostrzec, że możliwe jest wkraczanie na tereny wcześniej uznawane za niedostępne dla kobiet.

A co taka wiedza daje mężczyznom?

Uzupełnia ich wiedzę. Pozwala lepiej zrozumieć świat, w którym funkcjonują, ale także pozwala zrozumieć odpowiedzialność po ich stronie. Zmiany w rolach społeczno-kulturowych dotyczących płci dotyczą przecież także ich samych. O ogromnej roli chłopców i mężczyzn – świadków przemocy wobec kobiet – w jej powstrzymaniu opowiada m.in. *Paradoks macho* Jacksona Katza (2012).

Herstorie różnych kobiet, również tych z Gdańska, pokazują, że są kobiety, które chcą walczyć o swoje prawa, ale nie uznają *feminytywy*, czyli np. zdrobnienia swoich zawodów. Wolą, by zwracano się do nich *Pani Doktor* a nie *Pani Doktoro*, pisano *Pani Minister* a nie *Pani Ministro* itd.

Dla mnie ważne jest używanie języka równościowego i staram się robić to konsekwentnie. Język kształtuje to, jak postrzegamy świat, co jest do pomyślenia, a co poza horyzontem wyobraźni. Język jest bardzo dynamiczny, jeśli chodzi o dostosowywanie się do zmieniającej rzeczywistości i to my – jego użytkowniczki i użytkownicy – codziennie wpływamy na jego kształt. Jeśli ktoś nie chce się określać żeńskimi formami, to ma do tego pełne prawo.

W całej Polsce, również w Trójmieście, mamy do czynienia z wieloma wydarzeniami z okazji uzyskania przez Polki praw wyborczych 28 listopada 1918 r. Kulminacja tych wydarzeń będzie miała miejsce w ich setną rocznicę, jednak o herstorii, feminizmie i wszystkich wydarzeniach związanych z rosnącymi w siłę ruchami kobiecymi głośno było już wcześniej. To gest polityczny, ideowy czy taki, który ma nas otworzyć na przeszłość i osadzić w teraźniejszości te, których miejsce było do tej pory na marginesie?

Rosnąca ilość wydarzeń świadczy o tym, że środowiska kobiece stają się coraz bardziej profesjonalne, liczebne, dobrze zorganizowane, chcą się angażować w debatę publiczną i znajdują partnerów, np. we władzach samorządowych. Zwracają uwagę na to, że kwestie dotyczące kobiet nie są marginesem, a samym centrum życia społecznego – dotyczą ponad połowy polskiego społeczeństwa, a tak naprawdę wszystkich,

bo również mężczyzn. To efekt wielu lat pracy społecznej, budowania świadomości, który przy okazji stulecia praw wyborczych można świętować.

Niektórzy ludzie nauki, głównie historycy, twierdzą, że takie rozdzielanie historii jest niepotrzebne. Historia jest jedna i nie ma sensu jej rozróżniać na tą tworzoną przez kobiety i tą, która była udziałem mężczyzn. Twierdzą, że to strata czasu. Co by im Pani powiedziała?

Społeczeństwa czy narody nie są homogeniczne – próba napisania uniwersalnej historii zawsze będzie się wiązać z pominięciem czyjejs opowieści. Te same fakty (o ile możemy w ogóle mieć do nich dostęp – docierają do nas z przeszłości w formie zapośredniczonej przez dokumenty, relacje mówione, książki) interpretowane są przez różne osoby w różny sposób. Zarówno perspektywa różnych grup społecznych, jak i osoba badacza/badaczki jest bardzo istotna dla konstruowania narracji historycznej. Badaczki feministyczne jako jedne z pierwszych zwróciły uwagę, że nie istnieje jedna obiektywna historia (Grabowska, Kościańska 2013). Każda badaczka i każdy badacz mają dostęp tylko do wycinka rzeczywistości. O „obiektywizmie” historii mówionej na temat socjalizmu i roli badaczki (badacza) w trakcie zbierania oraz interpretowania zgromadzonego materiału pisze między innymi Magdalena Grabowska (2018). Zwraca ona także uwagę na to, że istotne jest to, jak osoba prowadząca badanie się definiuje, jaką wiedzę i jakie wyobrażenia ma na temat przedmiotu badań (np. jakie narracje na temat socjalizmu zna), jakie pytania zadaje – wpływają one bowiem na treść uzyskanego świadectwa. Jednocześnie podkreśla, że kategorie badawcze przeniesione z innych kontekstów społecznych, kulturowych i politycznych mogą prowadzić do uproszczeń, co podaje na przykładzie badań nad sprawczością kobiet w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Działania podejmowane przez kobiety w ramach oficjalnych organizacji z czasów PRL-u są przez wiele badaczek z Europy Zachodniej czy Stanów Zjednoczonych niedostrzegane lub niedoceniane, co wynika zdaniem Grabowskiej z niedostatecznej znajomości kontekstu kulturowego i społecznego tego obszaru.

Dziękuję za rozmowę.

Bibliografia

Grabowska M., Kościańska A., 2013, *Antropologia stosowana i zaangażowana wobec dyskryminacji ze względu na płeć i seksualność* [w:] M. Ząbek (red.), *Antropologia stosowana*, Warszawa: Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej UW; Międzynarodowe Centrum Dialogu Międzykulturowego i Międzyreligijnego UKSW.

Grabowska M., 2018, *Zerwana genealogia. Działalność społeczna i polityczna kobiet po 1945 roku a współczesny polski ruch kobiecy*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR.

Katz J., 2012, *Paradoks macho: dlaczego niektórzy mężczyźni nienawidzą kobiet i co wszyscy mężczyźni mogą z tym zrobić*, Warszawa: Czarna Owca.

Rosset de A., Zielonka K., 2016, *Aplikacje mobilne w muzeach, moda czy potrzeba?*, „Muzealnictwo”, t. 57.